

maxime esset saluiferum. » respondit: « Si boni promissis invitarentur, mali autem poenis coercerentur. » Catois censura fuit, « injuriam, etiam si facienti nihil afferat periculi, universis tamen periculosam esse. » *q. d.* Poena delicti non est negligenda, ne ex unius injuria impanita, mult

alliciantur ad similem illis irrogandam spe similibus imputatis. Sapienter Seneca, lib. *De Clementia*: « In fulmina, inquit, paucorum periculo cedunt, omnium metu: sic animi diversiones magnarum potestatum terrent latius quare nocent. »

CAPUT VIGESIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Luxuriosa res vinum; de peccante in regem, et relinquendis contentioibus; piger ob frigus non laborans mendicat; rex justus dissipat omne malum; nemo potest dicere mundum se habere cor. Vitanda sunt pondus et pondus, somnus, panis mendacis, revelatio mysterii, cupiditas vindictae, devotio sanctorum, et festinata hereditas; sectanda vero lucerna Domini, misericordia, veritas et clementia.

1. Luxuriosa res vinum, et tumultuosa ebrietas; quicumque his delectatur, non erit sapiens. 2. Sicut rugitus leonis, ita et terror regis: qui provocat eum, peccat in animam suam. 3. Honor est homini, qui separat se a contentioibus: omnes autem stulti miscerunt contumelias. 4. Propter frigus piger arare noluit: mendicabit ergo aestate, et non dabitur illi. 5. Sicut aqua profunda, sic consilium in corde viri: sed homo sapiens exhauriet illud. 6. Multi homines misericordes vocantur: virum autem fidelem quis inveniet? 7. Justus, qui ambulat in simplicitate sua, beatos post se filios derelinquet. 8. Rex, qui sedet in solo iudicii, dissipat omne malum intuitu suo. 9. Quis potest dicere: Mundum est cor meum, purus sum a peccato? 10. Pondus et pondus, mensura et mensura: utrumque abominabile est apud Deum. 11. Ex studiis suis intelligitur puer, si munda et recta sint opera ejus. 12. Aurem audientem, et oculum videntem, Dominus fecit utramque. 13. Noli diligere somnum, ne te egestas opprimat: aperi oculos tuos, et saturare panibus. 14. Malum est, malum est, dicit omnis emptor: et cum recesserit, tunc gloriabitur. 15. Est aurum, et multitudo gemmarum: et vas pretiosum labia scientiae. 16. Tolle vestimentum ejus, qui fidejussor exstitit alieni, et pro extraneis aufer pignus ab eo. 17. Suavis est homini panis mendacis, et postea implebitur eo ejus calculo. 18. Cogitationes consilii roborantur, et gubernaculis tractanda sunt bella. 19. Ei qui revelat mysteria, et ambulat fraudulentem, et dilatat labia sua, ne commiscearis. 20. Qui maledicit patri suo et matri, exstinguetur lucerna ejus in mediis tenebris. 21. Hereditas, ad quam festinat in principio, in novissimo benedictione carebit. 22. Ne dicas: Reddam malum; expecta Dominum, et liberabit te. 23. Abominatio est apud Dominum pondus et pondus: statera dolosa non est bona. 24. A Domino diriguntur gressus viri: quis autem hominum intelligere potest viam suam? 25. Ruina est homini devorare sanctos, et post vota retractare. 26. Dissipat impies rex sapiens, et incurvat super eos fornicem. 27. Lucerna Domini spiraculum hominis, quae investigat omnia secreta ventris. 28. Misericordia et veritas custodiunt regem, et roboratur clementia thronus ejus. 29. Exultatio juvenum, fortitudo eorum: et dignitas senum, canities. 30. Livor vulneris absterget mala, et plaga in secretioribus ventris.

1. LUXURIOSA RES VINUM, ET TUMULTUOSA EBRIETAS; QUICUMQUE HIS DELECTATUR, NON ERIT SAPIENS. — Pro luxuriosa res est vinum, Hebraice est *derisor* vel *illusor* est vinum. Ita Aquila et Theodotion. Quod varii varie excolant.

Primo, Chaldaeus vertit, ad illusionem est vinum, Pagninus, *derisorem facit vinum*: temulenti enim omnes et omnia rident, omniaque jura et sacra in ludos, nugae et jocos vertunt; Vatablus, *subannator est qui vino deditus est, tumultum facit, qui*

am amat; Aben-Ezra, derisor vini, supple q. d. Derisor est vir vini, id est, vino adiectus (1). »

Secundo, Tigurina vertit, *ludicra res est vinum*, quia scilicet facit homines ludicos et ridiculos; dat enim multos spiritus, qui causant effusam laetitiam, quae solvitur in risus, ludos et jocos. Unde illud Homeri apud Stobaeum: « Vinum quemvis sapientissimum cantare, molliter ridere et tripudiare impulit. »

Tertio, Syrus vertit, *forte est vinum, et ebrietas probrosa*. Vide de vini fortitudine III *Esdrae* III, vers. 10 et 18. Unde Varro vinum a vi dictum censet, quod vim inferat rationi, menti tolique homini.

Quarto, Symmachus et alii vertunt, *pestilens est vinum*. Sic enim hebraeum *יין לט*, id est irrisor, Noster et Septuaginta subinde vertunt *pestilens*, *q. d.* Vinum est res summa noxia et pestilens, quia rationem, quae est quasi vita et anima hominis, qua homo et rationalis est, illi eripit, ut homo videatur esse bestia et brutum; unde in manem licentiam et petulantiam se effundit. Ille septuaginta ample et nervose vertunt *אַבְדָּוָה*, quod multa significat: primo, petulantem; secundo, libidinosum et impudicum; tertio, protervum et procaecum; quarto, prodigum; quinto, intemperantem et immoderatum; sexto, immodestum, et nimium, effrenem; septimo, improbum, perditum, impium; haec omnia competunt vino: vinum enim temulentos facit, petulantes, impudicos, procaecos, prodigos, intemperantes, indomitos, improbos. Proprie *אַבְדָּוָה* dicitur quasi, id est sine, et *אַבְדָּוָה*, id est castigatione, non qua punitio dicitur, sed quae cohibito est appetitionis, *q. d.* Incastigatus, incoeritus, effrenis, qui suos libidinum et concupiscentiae impetus, quos vinum excitat, non castigat, nec refrenat. Audi Gellium, lib. XIX, cap. II: « Quae nimia, ait, ex gustu atque tactu est voluptas, ea, sicut viri sapientes censuerunt, omnium rerum foedissima est, eosque maxime qui duabus istis belluinis voluptatibus sese dederunt, gravissimi vitii vocabulis Graeci appellant *אַבְדָּוָה*; vel *אַבְדָּוָה*; nos eos vel incontinentes dicimus vel intemperantes. » Audi S. Basilium, homil. *De ebrietate*: « Ipsa, ait, incontinentia aperte ex vino velut ex quodam fonte manat, quae brutorum omnem in feminas insaniam longe superat; siquidem animantia bruta nature terminis non excedunt, at hi qui vino obruantur, in masculis feminam, in femina rursus masculum quaerunt. » Et S. Chrysostomus, homil. *De ebrietate*: « Quid enim non mali facit ebrietas? porcos facit ex hominibus, ac porcis

(1) Sensus est, *irrisor est vinum, tumultuans sicra*. Vno et sicere per metonymiam effecti pro efficiente tribuntur quod illis sese inebriantibus erat telum. Cf. *Habac. II*, S. Similiter Latini *mors pallida, vitam regne dicunt. Et quisque errans, seu *Indians* eo, altero, non sapit.*

etiam deteriores; nam porcus quidem in luto volutatur, ac stercore pascurit; illa vero abominabiliori quam illa est, mensa vescitur, illicitos concubitus excoquans et exleges amores. »

Noster secutus Septuaginta vertit, *luxuriosa res est vinum*: ubi *luxuriosa* idem est quod Luxuria enim hic non solum libidinem remque veneram, sed quemlibet luxum significat. Unde haec alludens Apostolus, *Ephés. v. 18*: « Nolite, ait, inebriari vino, in quo est *אַבְדָּוָה*, id est luxus, lascivia, crapula, spurcitia, impudicitia, *luxuria*. » S. Ambrosius, lib. II *Offic. cap. XXI*, legit: « Prodigum est vinum, et contumeliosa ebrietas; prodigum, quia opes consumit et dilapidat. Unde addit S. Ambrosius: « Prodigum est sumptuosus affluere convivis et vino plurimo. Prodigum est popularis favoris gratia exuante proprias opes. » Vinum enim animam solvit, facit que effuse letum et hilarem: quo fit ut sua profundat, faciatque donationes enormes, et omnia sua dissipet, quorum mox, dum solvitur est, cum sera capit poenitentia. Rursum *prodigum*, quia temulentos facit profusos in petulantiam, cachinnos, sannas, contumelias, revelationem secretorum, maledicta, crapulam, libidinem: haec enim prodigalitas, sive luxuria, quemlibet luxum, quo homo in illicita diffuit, significat.

Igitur vinum est res luxuriosa, quia omnem luxum creat; est et tumultuosa, quia tumultus, lites et pugnas ciet. Itaque vinum, ait Jansenius « luxuriosa res » dicitur, quod ad luxum, prodigalitem, libidinem ac omnem lasciviam et petulantiam homines provocet. Duo ergo mala vino vel ebrietati tribuit, quorum unum ad immodicas voluptates, alterum ad turbas et iram perlicibilem vim. Unde S. Ambrosius, *Exhort. ad virginem*: « Ebrietas, inquit, est flagitiorum omnium mater, procella corporis, naufragium castitatis. » Insuper vinum est *אַבְדָּוָה*, id est indomatum, quia dum semel hominem occupat, arcem mentis invadit, ut homo ei resistere nequeat, sed sinat illud sibi dominari, imo ex una ebrietate trahatur ad aliam et aliam: huc enim eum trahit vini dulcedo et consuetudo.

Audi S. Basilium, hom. *Contra ebrietatem*: « Cum enim multum meri, inquit, infusum fuerit, quos tyrannus quidam arcem petit, et a summo verticis ingentes tumultus animo praebet, nulli rei nec principi quidem parcens; sed ipsam primum rationem in servitutem adducit, deinde eam dispositionem et ornatum qui doctrina partus est, confundit atque perturbat, risu indecoro, horrenda voce, ira praecipiti, libidine effrenata, castro ac furore in omnem voluptatem. »

Hoc est quod ait Salomon, cap. XXIII, 29: « Cui vas? cuius patri vas? cui rixae? cui foveae? cui sine causa vulnera? cui suffusio oculorum? nonne his qui commorantur in vino, et student canticibus epotandis? »

Primo, Chaldeus vertit, penuriam sustinet piger, et non tacet; petet in messe, et non habebit; Syrus, deest piger, postulat in messe, et non est, q. d. Piger dum ex omissione arationis et laboris penuriam sustinet, non tacet, sed penuriam suam passim gemens exponit, unde petit vanam in messe, et tunc ei velut ob pigritiam indigno dare curat.

Secundo, Septuaginta vertunt, exprobratus piger non confunditur; similiter et qui fenore accipit frumentum in messe, q. d. Piger adeo deses est et torpet, ut, etiamsi quis ei pigritiam indeque penuriam exprobrat, non erubescat; malens torpere et medicare cum putre, quam victum sibi parare cum labore. Talis est qui, cum in hieme arare poluerit, cogitur in messe frumentum accipere ad usum, cum non habeat unde restituat. Hic enim mavult onus fenoris et usuræ cum otio torpore, quam laboris et arationis sine fructu gaudere in messe.

Tertio, optime vertit Noster, qui consentit Symmachus dum vertit, propter frigus piger non arabit, et poscet in messe, et non inveniet; et Tigrina, pro frigore non arat piger, sed mendicans in messe nihil auferet; Vatablus, et interrogabit famulum de messe, non pulchra sit? et nulla erit.

Sensus obivus, facilis et planus est, q. d. Piger in hieme fugiens laborem et frigus, negligit colere suum prædium; quare nullam in æstate colliget messem, sed coarctatus mendicatio petere vel elemosynam vel mutuum, ut vivat. Sed vix erit qui ei det, tum quia pigritia sua se indignum reddidit, tum quia mutuum nemo ei dabit, cum sciat eum ob inopiam non esse solvendo, nec posse reddere. Huc facit proverbium Apostoli, II Cor. ix, 6: « Qui parce seminat, parce et metet; et qui seminat in benedictionibus (id est copiose et largiter), de benedictionibus et metet. » Et: « Si quis non vult operari, nec manducet. » II Thessal. iii, 10.

Tropologicæ et analogicæ, Patres hoc referunt ad torporem bonorum operum, præsertim elemosynæ, quo pigri negligunt bene operari et laborare in hac vita, ob desidiam fidentes non percipiunt in futura. Hoc enim sæculum est laboris et meriti, futurum vero quietis et mercedis.

8. SICUT AQUA PROFUNDA, SIC CONSILIUM IN CORDE VIRI, SED HOMO SAPIENS EXHAURIET ILLUD. — Syrus, aqua profunda verbum in corde regis. Pro sed hebraice est et; verum et hebraice ponitur pro sed, enim, quæquam, et qualibet alia conjunctione, utpote qua caret Hebræi. Unde hoc loco pro et Septuaginta quoque vertunt sed.

Primo, Aben-Ezra exponit, q. d. Sicut aqua profunda, frigida pellucidæque sunt; nullius enim pedibus perturbantur: ita sapientia consiliumque, quibus cor prudentis affluit, incerta perspicuæque erunt. « Sed homo sapiens, » etc. q. d. Vir autem, postquam prudentiæ compos factus fuerit, consilium ex corde suo hauriet, id est sibi magister erit, et suamet industria hanc comparabit. Accedit Hugo: Comparatur, inquit, consilium viri profundæ aquæ propter ablutio-

nem, propter irrigationem, propter fecunditatem, propter refrigerat onem.

Secundo, R. Salomon, q. d. Doctrina sapientis in animi penetralibus seposita est; sed enim accedit prudens discipulus illum, ex cuius præcordiis expiscabitur et hauriet, q. d. Fœmine sunt similes fontibus supra terram erumpentibus, qui omnem aquam quam recipiunt protinus effundunt: sic enim fœminæ quidquid sciunt, effutunt. At viri cordati et cauti similes sunt puteis profundis, qui doctrinam suam celant, ideoque mentem instar putei, nova semper per meditationem et studium assiduam affluente aqua doctrinæ, eadem augent et adimplent; quocirca vir sapiens assidue ex eis hauriet et discet, ut et ipse mentem suam profundum doctrinæ puteum efficiat.

Tertio, Noster Salazar censet esse hypallagen, quare sic esse verba ordianda: Doctrina in corde viri erudit est profunda instar putei, quare qui illam exhauriet, utique evadet eritque homo sapiens; sicut enim putei ab imo scaturientes, quo plures ab his aquas extrahunt, eo amplius redundant, nam aquæ ad locum nuper exhaustum sponte decurrunt: sic etiam accidit doctoribus; nam quo plures ab his doctrinam et sapientiam profundam hauriunt, eo major et profundior in ipsis sapientia affluit. Deinde auditores sapientiæ studiosi admonentur non esse obvium ac facile doctrinam parere, sed aquæ adinstar profunditatis magno labore exhauriri. « Homo exhauriens illud sapiens erit; » optimi auditoris præcipua officia complectitur: silentium scilicet, ne effundat audita; animi demissionem et docilitatem, ut discipule sese adapet; perseverantiam, ut ad profundissimam sapientiæ dogmata pertingat; conatum ac robur, ne languescat; et hæc omnia ad sapientiam comparandam necessaria esse ostendit.

Quarto, proprie et genuine, per « consilium » accipias arcanas viri cordati cautique cogitationes, consilia, intentiones, machinationes: hæc enim profundæ sunt; sed tamen a viro sapiente erui et educi possunt, juxta illud: « Prævium est cor omnium et inscrutabile, quis cognoscat illud? » Ierem. xvii, 9. Unde Lyranus, per consilium accipit secretum. Ita Vatablus, qui vertit, velut aqua profunda est consilium in corde viri; at vir intelligens elicit illud; sique explicat, q. d. Difficile est ex mente hominis extrahere consilium. Et R. Levi: Consilium, ait, in corde viri latens non ita facile exploratur, sed tantum post singularem indagatorem, cum sit velut aqua profunda, cui quæ subsupt difficile pertingi possunt, verum prudens sedula investigatione, ac diligenti studio consilium ex illius animo hauriet. Et Auctor Catene Græcor. ex Septuaginta sic vertit et explicat, et si consilium in corde calidi viri abditum est instar aquæ profundæ, sicut enim vir prudens exhauriet illud, q. d. Et si hominis versipellis consilium instar gurgitis vel putei cuiusdam sit altum, nihilominus

vir prudens exhauriet, et in manifestam lucem profertur illud. » Et Jansenius hæc intelligit de cogitationibus et consiliis, quibus quid agere sapiens aliquis decrevit. Hujusmodi enim consilia et animi decreta is qui vere virilem habet animam, non instar feminarum facile prodit, sed abscondita servat in penetralibus cordis sui, veluti aquam profundam, ita ut non facile quisvis eam expiscari et intelligere possit. Attamen vir prudens, et intelligentia multa præditus, ex profundo cordis alieni eruere novit, et veluti profundam aquam exhaurire, latens in corde consilium; uti enim novit variis rationibus, ut penetret quod erat occultum consilium in corde viri. Adhibet enim multas circumlocutiones et sermones a re remotas, aperit quædam sua, aliaque pleræque facit, quibus quod occultum erat, perdat.

Significat ergo hæc gnome viros cordatos esse profundos et secretos, eosdemque per sapientiam et solertiam variis adinvenire praxes et modos expiscandi aliorum consilia et secreta. Quocirca a pari hæc accipias de consiliis quibuslibet, quibus plenum est cor sapientis, quibusque ipse alios erudit, consulti, instruit, sive in rebus civilibus, sive æconomicis, sive spiritualibus: hæc enim, quia profunda sunt, difficile capiuntur; sed tamen vir prudens assidue ea hauriens, audiens et meditans, tandem percipiet ea. Sic Paulus loquebatur sapientiam in mysterio, I Corinth. ii. Sic Christus profundam sapientiam docebat per parabolas, quas egre auditores capiebant; Apostoli tamen, secreto eum interrogantes, eorum sensum et mentem Christo interpretante discabant. Ceteri enim, ut mundani et animales, non capiebant parvula et profunda consilia Christi: eis enim paradoxa videbantur; qualia sunt: « Qui vult venire post me, tollat crucem suam, et sequatur me. Qui odit animam suam in hoc mundo, in vitam æternam custodit eam. Si vis exaltari, humilia te. Morere, ut vivas. Esto pauper spiritu, in suis dives in celo. Si vis esse beatus, patere persecutionem pro Christo. » At sapientes, puta veri Christiani, spirituales et religiosi hæc capiunt, et prædicando exhauriunt.

Septuaginta pro exhauriet vertunt ἐκκρίνει, id est exantillat; qua voce significatur ad hauriendum et erudendum consilia viri cordati profunda, opus esse non solum fune et situla, sed et antilla, ino machina situla (aqua enim in sui profundo adeo arcta est, ut situlam non admittat, sed tubum duntaxat, vel canalem); sicut enim per illam aquæ profundæ per tubos exiguos suctu vel attractu aeris sursum elevantur et adducuntur, sic sagaci et solerti investigatione sapientis consilium latens in corde viri sursum ad os attrahitur et elicitur. E tubis enim aer in eis latens et arctatus attractu antillæ sursum educitur, ideoque ad impediendum vacuum cogitur aqua et sui profuso ascendere, ad implendum spatium intrinsecum tuborum, quod deseruit aer per antillam sursum

attractus, et vacuum reliquit. Sic pariter dum sapientes varias miscent questiones et interrogationes, varias audiunt responses, et quibus inter se lallatis eliciunt secretum latens in corde respondentis, imo cogunt eum id ipsum fateri et prodere, ne vaneus motus vel cerebri ac vecors appareat. Sapientes enim ex causis colligunt effectus, ex antecedentibus sequentia, ex signis coniectant de re cuius sunt signa, ex connexis divinant ea quae communitur conjungi et comitari solent; dato enim uno connexorum, alterum necesse est ut comitetur et datur. Denique ex locis et argumentis topicis dialectici multa rimantur, inferunt et colligunt.

Intellige haec ut plurimum ita se habere. Nam subinde contrarium accidit; sunt enim quidam ita cauti et tecti, ut facilius e pumice aquam, quam ex ore et corde eorum secretum elicias. Quocirca tales in aulis principum magni estimantur; principes enim, qui sua consilia volunt esse secretissima, non nisi secreti tenacibus ea communicant. Hinc legis suis hoc primum dant preceptum, ut arcana sui principis celent, aliorum vero expiscantur. In secreto enim consistit vis et nervus rei conficiendae, uti alias monui. Igitur in aulis videas subinde ingens certamen inter legatos, dum alii aliorum secreta expiscant, alii vero ea studioso occultare conantur; at vincit qui sapientia et calliditate antecellit. Sunt qui ad expiscandum utantur hac praxi: Invitant alios ad convivium, laute habent, vino et propinationibus obruant, ac cum exhillarati et inebriati fuerint, secreta exquirunt. « In vino enim veritas, et, quod latet in corde sobrii, hoc natat in ore ebrui. »

6. MULTI HOMINES MISERICORDES VOCANTUR, VIRUM AUTEM FIDELIS QUIS INVENIET? — Hebraea ad verbum habent, *multitudo hominis vocabit virum misericordiam, vel gratia sua; et virum עמינין emunim, id est veritatum, vel fidelitatum, firmitatum et constantiarum quis inveniet?* Unde Primo, Aben-Ezra, id est filius Ezre, sic vertit: Multi homines predicant suam beneficentiam, ut Pharisei, qui facturi eleemosynam tubam inflabant, *Matth. vi. 2.* Verum quis inveniet virum fidelem, qui beneficia conferat, nec eadem praedicet? vel quis ille est qui de se vera loquatur (1)?

Secundo, Pagninus vertit, *magni hominis praedicabit unusquisque misericordiam, et virum veracem quis inveniet?* Scriptum est enim: « Omnis homo mendax, » *Psal. cxv. 11, q. d.* Multi inveniuntur misericordes, at pauci veraces. Aut, *q. d.* Multi ore praedicant, et in eorum evangetium beneficentiarum suorum beneficentiam: at qui opere fideles sint, id est beneficia beneficiis rependant et compensent, perrari sunt. Ita R. Levi.

¹ praedicant suam gratiam enim, fidem, qui

Tertio, idem R. Levi explicat, *q. d.* Multi sunt qui semel iterumve misericordiam exercent: at qui in ea fideles, id est constantes et perpetui sint, perrari sunt.

Quarto, Cajetanus vertit, *multi vocantur viri gratia, sed virum fidelem quis inveniet?* *q. d.* Multi sunt qui gratuita beneficia libenter acceptant, et gratias agunt; at qui fideliter res alienas sua fide commissas eurent, pauci sunt, *q. d.* Magnificum est gratiam aliis prestare, sed sua alteri administranda committere, tutulum et periculosum est: pauci enim fideles inveniuntur; omnia enim quae sua sunt, quaerunt.

Quinto, Vatablus vertit, *multi invocant virum in quem contulerunt beneficia; virum autem fidelem quis inveniet?* *q. d.* Quotus quisque est qui, licet a benefactore suo rogatus et invocatus, invenitur ut plangens corpus a quo recessit anima, et non plangens animam a qua recessit Deus? *q. d.* Rarus vir ita fidelis, amicum suum non palpaus, nec veritatem relinquens.

Sexto, noster Salazar, *q. d.* Multi sunt qui misericorditer sua aliis elargiuntur, et pauci qui sint fideles, id est justi, ut aliena non invadant, aut invasa restituant, *q. d.* Facilius est exercere misericordiam, quam servare justitiam; facilius est sua imperiri, quam aliena restituere, vel non appetere. Sic enim videmus multos ex rapto facere eleemosynas, imo ea dare templo; at nolle ea dominis suis restituere, ne videantur raptores et injusti.

Septimo, Beda, R. Salomon, Jansenius et alii explicant, *q. d.* Multi vocantur misericordes, at pauci in misericordia sunt fideles. Multi habent nomen misericordiam, at pauci fidem, id est rem et veritatem, quia scilicet in eleemosyna quaerunt ostentationem, lucrum aut aliud interesse: unde eam faciunt fidei, non fideliter, id est vere et sincere propter Deum; ut sit antithesis inter vocari misericordem, et esse fidelem, *q. d.* Multi vocantur misericordes et fideles, at pauci reipsa sunt.

Octavo, ample et adequate, Scriptura solet jungere misericordiam et fidelitatem, sive veritatem et justitiam, ac per misericordiam intelligit opus virtutis liberale et indebitum, per fidelitatem vero necessarium et debitum, quod multiplex est, sicut multiplices sunt leges aequae ac officia, ad quae quisque se obligavit. Dicit ergo Salomon: Facile est esse misericordem, quia qui per vias ad libitum exercet misericordiam, vocatur misericors, et ut talis ab omnibus laudatur: at virum qui per o[mn]ia sit fidelis, id est sincere, integre et fideliter exsequatur omnia ad quae legibus tenetur, item omnia ad quae ex officio obligatur, invenire est difficile. Multi enim dant eleemosynas, sed interim rapiunt, fallunt, fraudant alios: multi ergo sunt misericordes, at rari fideles. Fidelis enim omni tempore debet esse fidelis, atque ad plurima ex fide prestanda obligatur, quae

omnia fideliter prestare est difficile. Unde Lyranus et Dionysius haec applicant fidelitati correctionis vitiorum, *q. d.* « Multi homines misericordes vocantur, » qui tamen non sunt secundum veritatem, sed magis pusillanimes, impuni a vitia relinquuntur, ideo subditur: « Virum autem fidelem » in correctione vitiorum, secundum officium sibi impositum, « quis inveniet? » *q. d.* Raro invenitur, propter quod dicitur *Luc. xviii*: « Filius hominis veniens, putas, inveniet fidem in terra, » id est fidelitatem, puta fidelem hominem, qui proposito humano timore et favore justitiam faciat? Haecque Lyranus. Unde S. Augustinus, *serm. 13 De Sanctis*, ex nuper inventis: « An non, inquit, sunt in te viscera pietatis Christianae, ut plangas corpus a quo recessit anima, et non plangas animam a qua recessit Deus? » *q. d.* Rarus vir ita fidelis, amicum suum non palpaus, nec veritatem relinquens.

Opponitur enim hic *הסודו ארז is chasdo*, id est *vir misericordiam suam*, id est, suis operibus pietatis, quae ipsi sua devotio suggerit, addictus, *איש עמינין is emunim*, id est *vir veritatum, fidelitatum, firmitatum, constantiarum, q. d.* Qui non seruet, sed ubique et semper fidelis est, sui similis et constans instar SS. Constantii et Constantini.

Is emunim ergo est, qui sua commoda posthabet fidei, qui sua munia integra cum fide obit, qui in tentatione ab officio se dimoveri non patitur, qui nec minis, nec promissis, nec donis ab aequo et justo abduci se sinat, qui usque ad mortem et martyrium iniquitati resistit, qui quos ex officio corrigere debet, corrigit, et nemini licet potenter parcit. Virum ergo misericordem facile est invenire, quia ad misericordiam invitatum benignitas natura, tum laus hominum: sed virum fidelem, qui in quavis adversitate Deo et hominibus maneat fidus, qui sibi in quavis vitio ubique constet, qui impiis animose resistat, qui vitam pro fide prodigat, qui ceteris a fide deficientibus solus in fide perstet, instar *Tolias i, 3*, quis inveniet? Utiq[ue] hic rarus est et difficilis inventus.

Rara avis in terris, nigropque similisna cygno.

Is emunim fuit Abraham, qui Deo fidelis exstitit usque ad immolationem filii sui Isaac. *Is emunim* fuit Joseph, qui hero suo fidelem se praebuit usque ad calumniam et carcerem. Unde Mathathias mortuos, Judam ceterosque filios suos Machabaeos exhortans ad fidelitatem praestandam Deo in persecutione Antiochi: « Nunc, ait, confortata est superbia et castigatio, et tempus eversionis, et ira indignationis; nunc ergo, o filii, emulatores estote legis, et date animas vestras pro testamento patrum vestrorum, et memento operum patrum, quae fecerunt in generationibus suis; et accipietis gloriam magnam, et nomen aeternum. Abraham nomen in tentatione inventus est fidelis, et reputatus est et ad justitiam? Joseph in tem-

poro angustiae suae custodivit mandatum, et factus est dominus Aegypti. Phineas pater noster, zelando zelum Dei, accepit testamentum sacerdotii aeterni. Jesus, dum implevit verbum, factus est dux in Israel. » Et Judith, *vir. 22*, exhortans suos ad constantiam in obsidione Holofornis: « Memores, ait, esse debent, quomodo pater noster Abraham tentatus est, et per multas tribulationes probatus, Dei amice effectus est. Sic Isaac, sicut Jacob, sicut Moyses, et omnes qui placentur Deo, per multas tribulationes transierunt fideles. Illi autem qui tribulationes non susceperunt cum timore Domini, et impatientiam suam et improperium murmurationis suae contra Deum protulerunt, exterminati sunt ab exterminatore, et a serpentibus perierunt. » Sic Moyses a fide laudat Deum, *Num. xii. 7*: « At non talis, ait, servus meus Moyses, qui in omni domo mea fidelissimus est. » Unde et premium subdit: « Ore enim ad os loquor ei; et palam, et non per enigmata et figuras Dominum videt. » Et Apostolos a fide commendat et praemiat Christus: « Vos, ait, estis qui permansistis mecum in tentationibus meis, et (idcirco) ego dispono vobis sicut disposui mihi pater meus regnum, ut edatis et bibitis super mensam meam in regno meo, » *Luce xxii. 28*.

Porro Septuaginta *hebr. ar rab*, id est multos vel multitudine, vertentes *magnus vel magnitudo*, sic transferunt, *magnus homo, et pretiosus vir misericors; hominem autem fidelem epus est invenire*. Citat hanc Salomonis gnomen S. Chrysostomus, *homil. 4 in epist. ad Philipp.*, sub finem. Verba ejus quae a nonnullis male citantur sic praecise habent: « Magnus quid est homo, propter quid? et pretiosus, ait, vir misericors. Istud enim est homo misericors: imo misereri est Deum esse. Vides quanta sit misericordia Dei potentia? illa omnia fecit, illa mundum operata est, illa Angelos fecit propter solam bonitatem. Propterea et gehennam minatus est, ut regnum consequamur: regnum vero consequamur per misericordiam. Quanam ratione, cum solus esset, tot ac tanta fecit? an non propter bonitatem? an non propter benignitatem? »

Nota quod ait: « Imo misereri est Deum esse, » *q. d.* Deo et divinitati propria dos est se communiicare, benefacere, et misereri misericorum, adeo ut haec ejus videatur propria esse indoles et natura, utque Deus videatur esse Deus per beneficentiam et misericordiam. Quare qui eam imitantur divini fiunt, et quasi dii quidam terrestres, juxta illud S. Gregorii Nazianzeni, *De Curva pauper.* « Esto calamitosus Deus. »

Porro Auctor *Calena Graec.* ex Septuaginta sic legit et explicat: « Res magna homo, quippe qui secundum Dei imaginem et similitudinem conditus sit. Porro autem si homo misericordiam secundum usum, reliquasque virtutes complexus fuerit, ex magno pretiosus evadit. Interim quempiam ex hominum numero invenire, qui ob Dei

honorem et ex fide officium faciat, perrarum, magneque difficultatis res est: siquidem *opus est idem est hoc loco*, quod arduum vel difficile est talem aliquem invenire. » Et S. Ambrosius, in *Psal. cxviii*, octonario 18: « Magnam sane munus, ei se ipse cognoscat, et quedam forma iustitia, mundo magis quam sibi nasci. Unde Salomon ait: Grande homo et pretiosum vir misericors; virum autem fidelem opus est invenire. Et vera magnus est qui divini operis interpres est, et imitator Dei. Homo est enim qui potuit dicere: Imitatores mei estote, sicut et ego Christi. Terram excolit, mari tanquam possessione utitur, ræli ornamenta grandis miratur assertor. Evanuat rerum naturam, nisi qui ea uteretur divina providentia esset adjectus. Denique postquam fecit Deus cælum et terram et maria, posteaquam omnia reptilia, volatilia, animantia protulit, hominem fecit, quem animantibus viventibus anteferret. De quo non immerito celestis sententia resultavit: Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram. » Idem S. Ambrosius, conc. 3 in *funere Theodosii Imperatoris*, tom. V, hanc sententiam adaptat Theodosio, ejusque misericordiam et fidem celebrat. »

Denique D. Hilarius in *Psal. cxviii*, littera *iod*: « Grande, ait, homo, et pretiosus vir misericors; virum vero fidelem opus est invenire. Quis enim tam difficile est, quidam tam ardui operis eum, quem invenire eum qui meminerit secundum imaginem et similitudinem Dei se esse factum, divinorum eloquiorum studio intentus, rationem animæ suæ corporisque cognoverit, et originem utriusque generis naturamque perceperit, ad quem denique finem hæc institutio sua ortusque contendat? Atque ob id magnum quiddam est homo. Hoc enim nomen, ubi rerum superius commemoratarum cognitione neglecta in vitia deciderit, amittit, indignus scilicet jam iudicatus homo nuncupari. Et cum secundum imaginem et similitudinem Dei factus sit, secundum exprobrationes Propheticas et Evangelicas, aut serpens, aut progenies viperarum, aut equus, aut mulus, aut vulpes, et nomen est, et proprietates et nominis sui, ubi de innocentia exiderit, auferetur. »

Igitur magnum quid est homo misericors, sed necessarium homo fidelis; ubique enim opus est fidelitate et fidelibus officialibus ac ministris, quibus nos et nostra credamus, præsertim res conscientie et salutis. Talis fuit S. Paulus, qui prouide, 1 *Timoth. i*, 12: « Gratias, ait, ago ei qui me confortavit in Christo Jesu Domino nostro, quia fidelem me existimavit, ponens in ministerio. » Tales ministros, puta Sacerdotes et Episcopos, quesivit, et in Ecclesia querendos docuit Christus, *Matth. cap. xxiv*, 45: « Quis, putas, ait, est fidelis servus et prudens, quem constituit dominus suus super familiam suam, ut det illis cibum in tempore? Beatus ille servus quem, cum venerit dominus ejus, invenerit sic facientem. Amen dico

vois, quoniam super omnia dona sua constituit eum. » Et Christus scribens Episcopo Smyræ, *Apocal. ii*, 10: « Ego fidelis, inquit, inquit, ad mortem, et dabo tibi coronam vitæ. » Et vers. 13: « Antipas, inquit, testis meus fidelis, qui occisus est apud vos. » Et cap. i, vers. 5, Christus ipse vocatur « testis fidelis. » Et cap. xix, vers. 11: « Ecce, ait, equus albus, et qui sedit super eum, vocabatur Fidelis et Verus, et cum iustitia iudicat et pugnat. » Fidelis Deo et Ecclesie fuit Archidiaconus S. Laurentius, qui ad ignem assatus: « In craticula, inquit, te Deum non negavi, et ad ignem applicatus te Christum confessus sum. Probasti cor meum, et visitasti nocte; igne me examinasti (aeri utique examine), et non est inventa in me iniquitas. »

7. JUSTUS, QUI AMBULAT IN SIMPLICITATE SUA, BEATOS POST SE FILIOS DERELINQUET. — Pro in simplicitate hebraice est *ישרון* *isurano*, id est in integritate sua; Pagninus, in *perfectioe sua*. Sic *Job*, i, 1, et passim alibi, justus et sanctus vocatur *simplex*, id est integer vite scelerisque purus. Arcelus ergo Lyranus: In simplicitate, hoc est, inquit, sine falsitate plicia. Plenus dixisset, sine iniquitate vel peccati plicia. Quare ex Hebræo sic ad verbum vertit Vatablus, *ambulant in probitate sua iusti felices sunt filii post ipsum*; Chaldaeus, *qui ambulat in simplicitate sua justus est, et beati filii eius post eum*; Septuaginta, *qui conservatur sine vituperatione, id est inculpate in iustitia, beatos filios suos derelinquet*, hoc est, inquit, Auctor *Catena Græcorum*: « Qui iustitiam coram Deo et hominibus exercet, et seipsum et alios quoque qui ipsum audiant, salvat. » R. Levi; Probus, inquit, integritatis æquitate semitam capessens, non ipse solum a calamitatibus servatur, sed etiam ejus soboles divina providentia maxime cordi est ob parentis merita; quin eadem, cum a parente suo honeste informata fuerit ad cultum divinum, id sibi deberetur, ut peccatorem providentiam Dei propitiam experiat.

Nota *ambulat*, id est, continue progreditur et proficit. Unde S. Bernardus, serm. 49, in *Cant.*: « Ambulare, inquit, proficere est. Ambulabat Apostolus qui dicebat, *Philip. ii*: Non arbitror me comprehendi se; et addit: Unum autem que reo sunt obliviscens, ad ea que ante sunt mihi extendo, etc. Ergo non ambulandum, sed sedentem a mortis tenebris comprehendi periculum est. Et quis sedens, nisi qui non curat proficere? Pro *beatos* hebraice est *ישרון* *asre*, id est *beatitudines filii eius post ipsum*, q. d. Non una, sed multiplex, imo omnimoda beatitudo dabitur filii iusti.

Prima est ipsa iustitia. Justus enim ambulans in simplicitate, id est iustitia et probitate, in eadem educat filios eosque facit sibi similes, simplices, id est justos et probos. Ad hoc enim obligat eum simplicitas, id est iustitia et officium parentis: hujus enim est in probitate vivere, in

etque filios educare. Hic est fons cæterarum beatitudinum: quia enim justus ad iustitiam efformat suos filios, hinc Deo tam illi quam ipsis benedicit, omnique bono cumulat et beat. Hoc enim promittit, *Eccl. xx*, 5, dicens: « Ego sum Dominus Deus tuus, et eris zelotes; visitans (id est puniens) iniquitatem patrum in filios, in tertiam et quartam generationem eorum qui oderunt me; et faciens misericordiam in millia his qui diligunt me, et custodiunt precepta mea. »

Ratio physica est, quod filii sint portio et quasi membra parentum. Quare dum pater bene vel male agit, punitur vel premiatur non tantum in se, sed et in filijs, tanquam in sui partibus et membris. Sic Adam peccans, tam culpam quam penam transcripsit in omnes posteros, utpote sui partes et propagines. Ethica est, ut hoc frenum Deus daret parentibus, quo eos a peccato cohereret, et in officio sui que culta contineret, scilicet minando se eorum male facta puniturum etiam in filijs, et promittendo se benefacta eorum premiaturum in posteris. Maxima enim est in parentibus cura et sollicitudo filiorum, ac propter eos beandos multa agunt, que non agerent pro seipsis.

Secunda ergo beatitudo, qua Deus beat filios iustorum, est hominum favor et benedictio. Omnes enim probis proborum parentum filijs applaudunt et benediciunt, ut contigit Tobie juniori, cui Raguel soer ait: « Benedictio sit tibi, fili, quia boni et optimi viri filius es, » *Tobie vii*, 7. Ita Aben-Ezra: Qui integritatis, inquit, semitas insisit, justus vocabitur, et beatos post se filios relinquet. Hi enim propter parentum integritatem a cæteris honore afficiuntur, ita ut etiam beati predicentur. Beatitatem ergo ex parentum æquitate assequimur. Sic et Lyranus.

Tertia est abundantia rerum hujus vite, prosperitas, potentia, gloria. Hæc enim Judæis promiserat Deus, si juste viverent, se daturum tam ipsis quam filijs eorum, juxta illud *Psal. cxv*: « Beatus vir qui timet Dominum, in mandatis ejus volet nimis. Potens in terra erit semen ejus (Chaldaeus, *fortes in lege erunt filii ejus*), generatio rectorum benedicetur. Gloria et divitiæ in domo ejus. »

Quarta et summa beatitudo promissa iustis iustorum filijs est gloria et felicitas sempiterna: hæc enim certo et semper eis obtingit, cum temporalis sape denegatur, atque hæc maxime pendet a bona institutione parentum. Certum enim signum divine predestinationis filiorum est bona educatio parentum, sicut reprobus est mala. Unde Tobias mortuus hoc ultimum filio dedit monitum, cap. iv, 23: « Noli timere, fili mi; pauperem quidem vitam gerimus, sed multa bona habebimus, si timerimus Deum, et recesserimus ab omni peccato, et fecerimus bene. »

Citat hanc gnomen S. Cyprianus, tract. *De Opere Eleemosynæ*, de eaque illam explicat, q. d. Pater

qui iustitiam, id est eleemosynam facit, filios divites et beatos efficit. Simplicitas enim vocatur simplex et candida liberalitas eleemosynarii. Unde Apostolus ait, *II Corinth. ix*, 11: « Ut in omnibus locupletati abundetis in omnem simplicitatem, » id est eleemosynam. Sed audi S. Cyprianum: « Si ergo vere filios tuos diligis, si eis exhibes plenam et paternam dulcedinem charitatis, operari magis debes, ut filios tuos Deo iusta operatione commendes. Nec eum liberis tuis cogites patrem, qui et temporarius et infirmus est; sed illum pares, qui æternus et firmus filiorum spiritualium pater est. Illi assigna facultates tuas, quas hæredibus servas; ille sit liberis tuis tutor, illa curator, ille contra omnes injurias seculares divina majestate protector. Patrimonium Deo creditum nec republica eripit, nec fiscus invadit, nec calumnia aliqua forensis everit. In tuto hæreditas ponitur, quæ Deo custode servatur. » Probat deinde id ipsum ex Scriptura, dicens: « Hoc est charis pignorum in posterum providere; hoc est futuris hæredibus paterna pietate consulere, secundum fidem Scripturæ sanctæ dicentis: Junior fui, et semui, et non vidi justum derelictum, nec semen ejus egens panem. Tota die miseretur et fœnerat: et semen ejus in benedictione est. Et iterum: Qui conversatur sine vituperatione in iustitia, beatos post se filios relinquit. Prævaricator itaque et proditor pater es, nisi filius tui fideliter consulas, nisi conservandis eis religiosa et vera pietate prospicias; qui studeo terrore magis quam cælesti patrimonio, filios tuos diabolo magis commendare quam Christo, his delinquis, et gemium ac duplex crimen admittis; et quod non preparas filijs tuis Dei Patris auxilium, et quod doces filios patrimonium plus amare quam Christum. »

Illustre hæc de re exemplum exstat apud Joannem Moschum in *Prato spiriti*, cap. cxi, de filio Constantinopolitano, cui pater, omnia sua expendens in pauperes, non aliam hereditatem quam Christum curatorem reliquit; qui proinde et unicam viri nobilis et divitis filiam uxorem, et cum ea totam ejus hereditatem procuravit.

8. REX, QUI SEDET IN SOLIO JUDICII, DISSIPAT OMNE MALUM IN JITU SVO. — Vatablus, *intuendo*; Chaldaeus, *a fa se sua omnes impios*; Septuaginta, *cum rex justus sederit super thronum, non adversatur* (id est, non obicit se, Scholastes, non subsistit) *omne malum in oculis ejus*; Auctor *Catena Græcorum*, *nullo malum in oculis illius se ingerit* (1).

Sensus est, q. d. Rex qui ex alto celsitudinis suæ throno regnum suum circumlustrat, gubernat, regit et iudicat, solo hoc sui intuitu omnia scelera et scelestos fugat et dissipat: omnes enim male sibi concius, verentes regis iudicium, iram

(1) Rosenmüllerus, *dissipat*, exterminat, plectitque *oculis suis omnem malum virum*. Maurer, *ventilat*, id est, se cernit, *oculis suis* lustrantibus *omne malum*. Cf. vers. 23.

et vindictam, diffugiunt, et sese abscondunt; quique scelus aliquod machinabantur vel machinaturus erant, regis acrimoniam metuentes, mentem manusque a scelere cohibent. Vident enim regem non esse laesum, nec oliari, sed vigilem et acrem suum capessere solum. Id est usurpare suam auctoritatem, officio regii perfungi, et strenue potestatem sibi a Deo creditam exercere, ut bonis se patrem et tutorem, malis se terribilem et vindicem exhibeat, illisque ampla praemia, his acris supplicia irroget. Docet ergo haec gnome quantum valeat auctoritas ac vigilantia regum et principum, cum suum munus strenue obant; ac quantum valeant eorum decreta et iudicia, quando cum aequitate et auctoritate tractantur, ac fortiter executioni mandantur. Vere Perse apud Aristotelem in *Rhonom*: « Ut oculo domini, inquit, equus pinguis, sic sane coram oculis principis jus viget. »

Sedere
in aetho
iudicii
quasi
scalat.

Nota: « qui sedet in solio iudicii multa involvit et complectitur. Primo enim significat regem debere esse rectum et acrem, ut e solio iudicii justum iudicium proferat, ac pios praemiat, impios castigat; secundo, eum debere esse sapientem, ut hominum a malo secerat, justos ab iniustus dijudicat; tertio, eum habere amplissimam iudicandi potestatem; quarto, debere per se iudicare, nec credere omnia suis consiliariis, praetoribus, iudicibus, quin potius debere eis invigilare, eosque iudicare, an sinceri sint, an muneribus sinant se corrumpi, an per gratiam et favorem jus dicant, etc. Sic enim omnes continet in officio, dissipatque sua vigilia suoque intuitu omne malum. Unde Ptolemaeus Philadelphus septuaginta S. Scripturae Interpretibus, ut refert Aristoteles, singulis singulas questiones politicas proponens, hanc ei, qui ordine erat decimus quintus, proposuit: « Quid in regno potissimum observandum? » Ad quam ille: « Conservare, inquit, se a muneribus incorruptum, et magnam vitam partem invigilare, justitiamque ante omnia colere, et huiusmodi amicos sibi comparare. Justos enim Deus amat. » Quinquagesimo quarto deinde hanc proposuit: « Quid regnum conservet? » Ad quam ille: « Cura, inquit, et meditatio, ne quid a regum praeparitis male agatur committaturque in plebem, quemadmodum facis cum tibi Deus praestantem intellectum praebet. »

Hac de causa S. Ludovicus, inelytus Franciae rex, singulis hebdomadis bis pro tribunali sedebat, ut causas viduarum et miserorum a senatoribus neglectas cognosceret, et decideret pari iustitia ac clementia. Idem moriens Philippo filio inter alia monita hoc reliquit: « In administranda iustitia esse severus et rectus, ut facias quae leges decernunt, nec ab his declines ad dexteram vel sinistram. Diligenter ausculta querelas pauperum, et satage ut veritatem intelligas. Non tibi sufficiat elegisse in iudicibus meliores regni viros, sed insueri his invigila et investiga, qua ratione

officio suo fungantur. » Rex enim, qui omnia sua consiliariis vel officialibus credit, iis solum suum credit, ac scabellum sibi diligit, in quo quasi puer vel pupillus sedens, ab iis se et regnum regi sinit: quae res ipsi vituperium, officialibus invidiam, toti republicae odium et indignationem creat.

Quarto, significat haec phrasim regem, dum se sedet in solio iudicii quasi vicarius Dei, ab eo peculiariter illustrari, dirigi, corroborari ad dissipandum omne malum, juxta illud cap. xvi, vers. 10: « Divinatio in labiis regis, in iudicio non errabit os ejus. » Vide ibi dicta.

Igitur rex est quasi sol, unde primus Persarum rex dictus est Cyrus, id est sol: hoc enim persice significat Cyrus. Primo enim sicut sol oriens, in suo quasi curru et solio gloriose residens, fugat tenebras ac feras, quin et fures, homicidas, adulteros ceterosque sceleratos, qui lucifuge tenebras captant ad sua scelera celandum; sic pariter rex justus et sapiens suo intuitu, quasi solari, dissipat omnes peccatorum umbras et caliginas.

Secundo, sicut sol obit et lustrat successive singulas terrae regiones, ut eas illustret, calefaciat, fecundet: sic rex obeat subinde suas provincias: sua enim praesentia multa scelera dissipabit, multas lites et difficultates componet, subditos recreabit, audiet, solabit, ab hisque gravamina nimia depellet, et beneficia grandia conferet. « Principibus aduenda septius longinqua imperii. Quoties Divum Augustum meminimus in Occidentem atque Orientem meivisse comite Livia? » ait Tacitus, III *Annal.* Sane si rex Hispaniarum, initio multatum Belgioorum, in Belgium, uti fecerat Carolus V, se contulisset, aut conferre potuisset, eos sedasset, qui usque nunc perdurant, et pene sunt insanabiles. Praeclare Diotogenes apud Sloyhem, serm. 48 *De regno*: « Iudicare, inquit, et ius suum singulis distribuere proprium opus est regis, qui ceu deus quidam in mundo est. » Divinus b. Thomas, lib. III *De Regim. Principum*, cap. iii, regem comparat angelo summo, qui a Deo illuminatur, ut ceteros illuminet.

Tertio, sol thronum suum quasi collocat in meridiano: ibi enim splendidus coruscet, et radios potentissimos in omnes orbis partes ejaculator, quibus omnia luce et ardore suo complet; ita rex thronum iudicii sui collocat in metropoli, ut in medio regni situs velut in centro, omnes regni sui provincias quasi circuli sui peripheriam circumspiciat, iudicet, zelo iustitiae et virtutis accendat.

Quarto, sicut sol oculis validis est placidus, gratus et hilaris, infirmis vero apparet fulminens, ingratus et noxius: sic vultus regis bonus est iucundus, malis terribilis, ut solo ejus aspectu percellantur et fugiant. Quod de Rege dicitur, intellige de quovis Principe, Praelato, Rectore, Pastore, Episcopo, Preside, imo de quovis patrefa-

millias: hic enim in sua domo et familia est quasi rex.

Symbolice Auctor *Catena Graecor.*: Rex, inquit, sedens in solio iudicii est Deus, qui in curia caelestis residens inde omne malum prospicit, corrigit et dissipat. Rursus rex hic est Christus, qui in die iudicii mala et malos omnes, quantumvis occultati oculis, suo aspectu, voce et sententia auferet a terra, et relegabit in tartara. Ita Beda, Salomon et Hugo.

Mystice S. Augustinus, lib. *De Corrupt.* et *Gratia*, cap. xii, et alii: Rex, inquit, est Christus, qui iam ad dexteram Dei sedens, inde radiis gratiae suae illustrat mentes peccatorum, ab iisque omnia mala et peccata abigit, et ad Dei gratiam omnemque virtutem traducit, juxta illud *Psal.* xiv: « Sedes tua, Deus, in saeculum saeculi; virga directionis virga regni tui. » Ubi S. Augustinus: « Rex, inquit, a regendo dicitur: non autem regit, qui non corrigit. Ad hoc est Rex noster regit, qui non corrigit. Ad hoc est Rex noster regit, qui non corrigit. Ad hoc est Rex noster regit, qui non corrigit. Ad hoc est Rex noster regit, qui non corrigit. » El paulo ante: Sagittae tunc acute, Potentissime; populi sub te cadent in corda inimicorum regis. » Ubi S. Augustinus: « Occidit est inimicus Christi, ut vivat discipulus Christi; de celo emissa est sagitta, corde percussus est Saulus, etc. O sagittam acutam potentissimam, qua accepta cecidit Saulus, ut esset Paulus! »

Tropologic, Rex sedens in solio iudicii est mens et ratio, quae, dum in homine solum regni et iudicii occupat, fugat et dissipat omne malum errorum et vitiorum, quod sensus et potentia veteris, praesentim concupiscentia, et appetitus tunc concupiscentis, tum irascibilis suggerit. Hinc rex dicitur quasi recte agens, ait Isidorus. Mens ergo dum recte agit, et ceteras potentias recte agere cogit, rex est. Quare qui sapit, menti dat suum regimen, non appetit, non concupiscentiae: meatem ergo in throno regali iudicii collocet, ut illa ceteris potentis imperet, illasque menti obedire compellat. Hac ratione regnum animae quietum, nobile, sanctum et gloriosum nanciscitur. Ita R. Levi. Hinc illud: « Rex eris, si ratio te rexerit. » Audi S. Gregorium in *Psal.* v *Pavit.* vers. 23: « In conveniendo populos in unum, et reges, ut serviant Domino: Per reges, ait, eos intelliges, qui animorum suorum motus secundum Dei voluntatem dirigunt, eisque regum more dominantur, dum in rationis eminentia quasi solo regali praesidentes, repugnantia quaeque servituti subiungunt, et peccatis omnibus, aequitatis leges et innocentiae iura in seipsis disponunt. »

Salomon succinunt ceteri Theologi et Philosophi. Antonius in *Melissa*, part. II, cap. 1, citat S. Irenaeum dicentem: « Rex omnis justus sacerdotalem obtinet ordinem. » id est auctoritatem et officium, ut profana dissipet, sancta sanctis; et Democraticum dicentem: « Principem in

rerum opportunitatibus uti deest ratione, adversus hostes audacia, benevolentia autem erga subiectos; » et Isocratem dicentem: « Gravis et metuendus fac videre, nihil eorum quae sunt inexploratum relinquendo; » et Diodorum dicentem: « Regem bene fungentem suo munere deest justum et magnanimum et veracem et liberalem in largiendo esse, ac quavis cupiditate majorem: supplicia leviora delecto, gratiam autem beneficio majorem referre, tum subiectis, tum amicis. » Et cap. vi, citat S. Chrysostomum dicentem: « Non in pretiosa veste et zona, nec in praecognis voce cernitur princeps; sed in eo quod collapsa reficiat, quae male constituta sunt, corrigit, ac in universos animadvertat, nec patitur a potentioribus jus auferri. » Agapetus Diaconus a potentioribus jus auferri. » *Admonitio* ita commonefacit, num. 2: « Cui gubernator vigilat perpetuo Imperatoris oculatissimus intellectus, continens tuto aequitatis clavos, atque expellens fortiter impetuosos iniquitatis fluctus, ut ne cymbala mundanae republicae illudat fluctibus iniquitatis. » Et num. 9: « Sollicitus Imperatoris animam speulati in modum abstergi oportet, ut divinis splendoribus semper coruset, rerumque distincta iudicia inde condiscat; nihil enim adeo facit, quae peragenda sunt, conspiciere, atque custodire eam perpetuo sinceram. » Et num. 27: « Tibi ipsi custodiendi leges impone necessitatem, cum non habes in terris, qui te possit cogere. Ante alios eas reverendo; tum subditis constabit legum praeparationem periculis non esse immunem. » Et num. 28: « Peccare et non cohilere peccantes juxta aestima. Si quis enim in elidere vitale vitam quidem ipse traducet iuste, toleret autem viventes inique, socius malorum apud Deum iudicatur. Quod si velis bifariam approbati, ut pulcherrima quaeque gerentes honora, ita teterrima patranibus succense. » Et num. 30: « Terrarum orbis a Deo cum creditum tibi sit regnum, cave ne aliquo utaris ex pravus ad rerum administrationes. Quae enim illi perperam fecerint, eorum rationem reddet Deo, qui peccandi facultatem ipsis indulserit. Magna igitur et diligentem cum perscrutatione magistratuum promotiones fiant oportet. » Et num. 36: « Ut dominium imperii tui facias decantabile, quantum habes adversus subditos peccantes iram, tantam habendam esse tibi adversus teipsum peccantem censeo. Nemo enim valet tanta pollemente potestate corrigere, nisi ratio propria, quae ex ipso peccante moveatur. » Et num. 42: « Intenta mente auscultari debent rerum iudices. Difficilis namque captus est iusti inventio, facileque effugere solet non admodum attendentes. Quod si praetermissa dicentium eloquentia, dictorumque neglecta verisimilitudine, ad penitissimum intentionum profunditatem penetraverint, sic demum haurient

itaque homo qui aliter pensat ea quae sunt proximi, et aliter ea quae sua sunt, pondus et pondus habet. Utrumque ergo abominabile est apud Deum: quasi si sic prosumum ut se diligeret, hinc in bonis sicut se arceat; et si sic se sicut proximum adspiciat, se in malis sicut proximum iudicet.

Tertio, Auctor *Catena Graec.* sic ex Septuaginta legit: « Statera parva et magna, aliaque et alia mensura, utraque eorum Domino sunt immunda; sed ille quoque qui facit ea, in studiis suis praedictur. » Quae sic explicat: Mens mala dolosaque animi affectio, cujusmodi ea est, quae oratione quidem utitur blanda et commoda, opus autem adfert nullam, vel tantum immundum, execrabiles sunt apud Dominum. Aut per parvam et magnam mensuram, in quavis re vel actione defectus et excessus denotatur; utrumque enim adjunctum habet vitium. Aut mensura dupliet utantur, quae ab aliis beneficia accipere volunt, paria tamen reddere animum nunquam inducunt. Qui enim facit talia, in manuum suarum operibus impeditur, hoc est, nullum felicem successum sortitur. Haec ille.

Quarto, Cassianus sic ex Septuaginta legit et explicat, *Collat.* XXI, cap. xxii: « Pondus magnum et pusillum, et mensurae duplices, immunda sunt apud Dominum utraque, et qui facit ea, in adventionibus suis compediatur. Proinde non solum illo quo diximus, sed etiam hoc modo studendum est nobis, ut ne iniqua pondera in cordibus nostris, nec in horreis conscientiae nostrae mensuras duplices habeamus, id est ne ipsi ea quae districtioris regulam mollunt, remotiore indulgentia presumentes eos quibus verbum Domini praedicamus, districtioribus praecipis et gravioribus, quam ipsi perferre possimus, ponderibus obruamus. Quod cum facimus, quid nisi dupliet pondere atque mensura praecceptorum Domini, mercem frugemque vel appendimus, vel metimur? Rationem subjicit: Si enim aliter ea nobis, aliter nostris fratribus dispensemus, recte increpamur a Domino, eo quod stateras dolosas ac mensuras duplices habeamus, secundum illam sententiam Salomonis qua dicitur: Abominatio est Domino pondus duplex, et statera dolosa non est bonum in conspectu ejus. Haec est enim modo reatum dolosi ponderis duplicis per mensuram evitentur incurrimus, si districtiora quaedam, quae privatae per nostras cellulas exerceat consuevit, humane laudis cupiditate eorum fratribus ostentemus, abstinentiores scilicet et sanctiores apparere affectantes humano conspectui quam divino. »

11. EX STUDIIS SUI INTELLIGIT PUER, SI MUNDA ET RECTA SINT OPERA EJUS. — Pro studiis suis hebraice est כְּרִיב *maadana*, id est molimina, studia, cogitationes, machinationes, exercitia, consilia, adventiones, occupationes. Radix enim כְּרִיב *maadana* significat meditari, cogitare, conari, moliri,

facere, designare, animi vim et potentiam declarare. Unde כְּרִיב *maadana* vocatur puer, qui semper aliquid agit et molitur; et כְּרִיב *maadana* vocatur ludera, quae machinantur pueri, quibus animi sui indolentia et propensionem indicant.

Pro intelligitur hebraice est יִתְחַכֵּךְ *itachaker*, quod proprie significat cognoscitur, intelligitur. Subinde tamen contrarium significat, scilicet occultatur, abscondit se, vel alienat se. Unde R. Levi Aben-Ezrasie vertunt, in studiis suis occultat se puer, etiam si purum et rectum sit opus ejus, q. d. Non facile cognoscitur natura pueri ex operibus. Nonnulli enim pueri astuti sunt dissimulatores et fallaces, ita ut tegant sua studia et consilia. Unde fit ut ea quae agunt in fronte probitatis speciem praebent; eorum vero mensura sit, et sceleribus scateat. R. Emmanuel vertit, in operibus suis alienum se praebet puer, q. d. Subinde pueri alios se praebent in pueritia, quam futuri sint in virili aetate; mutant enim indolem et mores, et alienant se a moribus quos habitari sunt in senectute. Aut potius, q. d. Puer, cum munda et recta opera exerceat, alienat se ab infantia et aetate puerili, quia super aetatem percellere se gerit, ut non tam puer, quam vir vel senex esse videatur.

Verum יִתְחַכֵּךְ *itachaker* proprie significat cognoscitur, intelligitur, itaque hic verendum esse patet ex antecedentibus et sequentibus; aie enim plana et clara fuit oratio, q. d. Ex studiis suis cognoscitur puer, qualis futurus sit vir. Si enim munda et recta sint opera ejus in pueritia, verisimiliter talia quoque erunt ejusdem in virili aetate. Aut: Ex studiis suis intelligitur puer, si munda et recta sint, id est futura sint, opera ejus in senectute; et enim sint non est in Hebraeo; Hebraei enim subintelligunt verbum substantivum. Unde hic subintelligas tam erunt, aut futura sunt, quam sint.

Rursum, יִתְחַכֵּךְ descendit כְּרִיב *nachar*, quae radix uti litteris, ita et significatione alludit ad כְּרִיב *cora*, id est fodit, perdit; dum enim oculus corporis vel mentis quid cognoscit et perspicit videtur idipsum sua acie penetrare et perferre. Unde Plato censuit visionem fieri emissione speculorum ex oculis ad rem visam penetrandam, et quasi perfoliandam; licet verius Aristoteles et Peripatetici censent visionem fieri non emissione, sed receptione speculorum ab objecto; per illas enim res visa penetratur, et quasi perfolitur ab oculo. Quare, sicut thesaurus, vel vena auri et argenti a peritis vestigantur et inveniuntur; sequunt enim certa signa, ex quibus cognoscunt ibi latere aurum, v. g. si superficies terra extima herbas et germina non proferat, sed sterilis sit et glabra; si color terre accedat ad colorem auri, si in ea ramenta vel venae auri argentique appareant, uti docet Gregorius Agricola, lib. I *De Re metallica*. Unde Plinius, lib. XXIII, cap. iv: « Montes Hispaniae, aut aridi sterilesque, et in quibus nihil aliud gignatur, hinc bono (auro) coguntur fertiles esse. » Adiditque: « Aurum qui

querrunt, ante omnia segulum tollunt: ita vocatur indicium; alvens, ubi id est, arenaeque lavantur, atque ex eo quod resedit conjectura capitur, at invenitur aliquando in summa telluris profundus, rara felicitate. » Segulum est terrae genus in summo solo, ex quo metallarii cognoscunt subsesse venam auri. Quare, visis his signis, perfoliunt terram, et latens aurum erunt. Sic pariter pueri in pueritia dant signa et specimen futurae probitatis, quae viri sagaces vestigant et quasi perfoliunt; signa haec sunt: si opera eorum sint munda, id est pura ab omni lascivia et impuritate; ac recta, id est aliena a fraude, furo, simulatione, dolo, mendacio, nequitia, malignitate. Inde enim sagaces conjiciunt eorum in virili aetate opera fore similia, imo majora et heroica. Itaque natura praedidit in pueris id quod factura est in viris, juxta illud Ovidii:

Ingenium cunctis suis veloxius annis
Surgit, et ingratis fert mala damna morae.

Sic S. Ambrosius puer, rebus sacris se oblectans, praeslit se fore sacerdotem, imo Episcopum; unde et manum osculandam sorori praebuit, edixitque se fore Episcopum. Sic S. Thomas Aquinas infansolvebat chartas, ac praesertim unam in qua scriptum erat: « Ave, Maria, » illamque sibi a nutrice arreptam omni studio reposit, ac redditam translutivit, qua re portendit se fore libris et cultui B. Virginis addictum. Sic S. Nicolaus infans, feria quarta et sexta abstinentiae a sugendis matris uberibus, futurae abstinentiae et sanctitatis specimen dedit. Plura haec de re exempla recensit II *Timoth.* III, 15.

Hinc Spartani pueris exhibebant instrumenta artium omnium, et illis ad quae sponte accurrebant, quibusque se occupabant, eosdem applicabant; in illis enim ad quae indoles naturae fert hominem, quisque excellit. Significat ergo Salomon ex pueritiae indole et moribus fere deprehendit, qualis totius vitae princeps futura sit ratio.

Intellige gnomen hanc communiter et ut plurimum veram esse, ad non semper, tum quia pueri subinde vafri dissimulant interna sua consilia; tum quia subinde a seipsis degenerant, praesertim cum in malos incidunt socios, ut alii prorsus sint viri, aliaque agant et appetant quam fecerint pueri. Sed ut plurimum qualis quis est in pueritia, talis quoque est in virili aetate. Quocirca omnes Theologi et Philosophi, ac nominalim Plato et Aristoteles in *Politica*, docent summam in Republica habendam esse curam puerorum, ut recte instituantur: pueros enim esse seminarium Republicae; quales enim formantur pueri, tales evadent viri. Monet ergo parentes et magistros hinc Salomon, ut in puerorum indolem invigilent, commone vitae et propensionem indagare satagent, ut deinde eas corrigere, et in virtutes flectere queant.

Pro codice Septuaginta hic variant. Complu-

tenses enim legunt, in studiis suis impediatur adolescens, cum sancto, et recta via ejus, q. d. Vir sanctus impediatur et coercetur prava aducenti studia, ejusque vias et actiones moderatur, et Rectas efficit; Romani, in adventionibus suis impediatur adolescens, cum sancto, et recta via ejus, id est, ut clare vertit Auctor *Catena Graecor.*: « Adolescens, cum sancto familiariter conversans, rectam facit viam suam. » Cassianus, *Collat.* XI, cap. xxii, et alii aliter dispungunt; priorem enim partem versus referunt ad versus praecedentem hoc modo: « Pondus magnum et pusillum, et mensurae duplices immunde sunt apud Dominum, et qui facit ea, in adventionibus suis compediatur, » id est capietur vinculis, constringetur et punietur. Deinde subdunt quasi novam sententiam: « Adolescens cum sancto (si versetur); recta erit via ejus. »

12. AUREM AUDIENTEM, ET OCVLUM VIDENTEM, DOMINUS FECIT UTRUMQUE. — Septuaginta vertunt, auris audit et oculus videt, Dominus fecit et utraque, vel utrumque est opus Domini, ut vertit Auctor *Catena Graec.*, qui primo, sic explicat, q. d. Ut oculus, qui recte videt, videt opera Domini: ita auris quoque, quae recte audit, audit mirabilia ejusdem Domini. Utrumque ergo fit opera et operatione Domini, q. d. Deus dedit homini non solum potentiam videndi et audiendi, sed et rectum ejus usum, tum physicum, ut scilicet auri recte sonos et sonorum discrimina percipiat, oculus vero recte colorum omnium species videat, et avarum nat; tum potius ethicum, ut scilicet auri utamur ad audiendum honesta, casta, sancta, oculis utamur ad eadem intuentium. Unde inferendum relinquat hominem Deo in hoc recto sensuum usu gratias agere, obsequi et obsecundare debere, ut iis utatur ad Dei honorem et beneplacitum, scilicet ut aures non aperiat nisi ad audiendum Dei legem, psalmodiam, officia divina, scientias et res honestas, etc.; oculos vero non pandat nisi ad intuentium creaturas Dei, ut ex iis Creatorem agnoscat et laudet. Hoc enim sine Deo homini oculos et aures dedit. Vide S. Chrysostomum, homil. 11 in *epist. ad Romanos*, et homil. 22 in *Iad Corinthios*.

Secundo, noster Salazar apposite hunc versum refert ad praecedentem. Nam cum praemisit Salomon, inquit, ex primis studiis et conatibus pueri ingenium et indolem deprehendi, ad docilis ad audiendum, et acris ad speculandum sit; apto quidem subdit: « Aurem audientem, et oculos videntem, Dominus fecit utrumque, » q. d. In hunc non intercedit consilium aut libertas; quod enim, quis ad audiendum sit docilis, et ad speculandum acris, pars naturae est a Deo ipso creata, atque adeo in pueris etiam qui nondum consilii et rationis compotes sunt, non parum elucet. Itaque « in animo scintilla sunt, quae praecipuos spiritum excitare, generosum disciplina fomicem arripunt; alioquin algidum in cinerem ne-

quidquam flaveris, » ait Petrarcha, *Dialog.* 81. Tertio, alii hæc referunt ad Deum, q. d. Deus dedit homini oculos ad videndum, aures ad audiendum; quanto magis ipse oculos habet oculatissimos, et aures ad audiendum acerrimas, juxta illud *Psal.* xxiii, vers. 9: « Qui plantavit aurem, non audit; aut qui fixit oculos, non considerat? » Contra eos qui vers. 7 dixerunt: « Non videbit Dominus; nec intelliget Deus Jacob. » Et: « Nubes latibulum ejus, nec nostra considerat, et circa cardines cœli perambulat, » *Job.* xxii, 14. Significat ergo omnia nuda et aperta esse oculis Dei lucidissimis, et auribus auritissimis (1). « Quoniam auris zeli audit omnia, et tumultus murmurationum non abscondetur, » *Sapientia*, 1, 40. Huc facit illud Plinii, lib. II, cap. vii: « Deus totus est sensus, totus visus, totus auditus, totus animæ, totus animi, totus sui. »

Quarto, plenius et profundius noster Hieronymus Prado in *Ezech.* cap. xii, vers. 2: Oculo videre, inquit, est perspicere et aperte cernere; aure audire, est percipere et tenere recte quæ audis; idem est videndo videre, et audiendo audire. Ratio hujus significationis est, quia si ablativi infinitivi, vel gerundia augent et complent actionem verbi, importantque modum quo fieri solent; quoniam visio fit mediante luce, et auditio excipiendo et tenendo verbum quod profertur, inde videndo videre, est dilucide cernere; et audiendo audire, est recte tenere; sicut etiam ore loqui, vel loquendo loqui, est cordate loqui, vel ex premeditato, quia verbe à oris est id quod mente concipitur et cogitatur. Quoniam ergo sensus hi sunt ministri intellectus et voluntatis, heris suis per omnia similes (nam visus et intellectus claritate delectantur et operantur: auris et voluntas suavitate et bonitate capiuntur); inde est ut pro intellectu non excoecato usurpetur *oculus videns*, et auris audiens pro voluntate non obdurata affectu aliquo immoderato apud *Math.* xiii, 9, et in *Apocal.* xiii, 9: « Qui habet aures audiendi, audiat, » id est voluntatem morigeram et obedientem. Inde illud *Psalm.* xvii, 43: « In auditu auris obedivit mihi. » Et *Proverb.* xx, 42: « Oculum videntem, et aurem audientem, Dominus fecit utrumque, » id est doctorem eruditum, et audientem verbi docilem esse, opus Dei est ex regno mirabile. Mementi autem horum sensuum, quoniam, ut notavit Polychromus, visus et auditus tantum recipiunt admonitionem; aut enim cernentes aliorum calamitatem ad sanitatem revertimur, aut audientes divinas leges diligentius in studio virtutis effluimus, neque est alius præterea sensus, qui ad pietatem inducat. Hæc Prado.

Accedit R. Salomon: « Divinum opus, ait, sunt aures et oculi mortalium; summopere delectatur Deus auribus reprehensionem audientibus, oculisque rerum eventum prospicientibus. » Et R.

(1) Ita Hieronymorum pterique.

Levi: « Hi duo sensus, ait, visus scilicet et auditus, peculiarem præ cæteris operam præstant, ut vir quoad mores et animi sensu absolutus veraciter evadat. » Et Vatablus: « Audientem, ait, hec præcepta, et videntem que bona sunt, utrumque facit Dominus. » Alii hæc referunt ad bonam obedientiam pollicitam. Hec enim existit, cum Superioris oculo, id est bonis consiliis, omnino administrant, et populus aure obedienti eis pareat, q. d. Utrumque est Dei donum et beneficium; nam in utroque consistit reipublicæ et civisvis collegii vel congregationis columen, salus et felicitas.

43. NOLI DILIGERE SOMNUM, NE TE EGESTAS OPPRIMAT: APERI OCULOS TUOS, ET SATURARE PANIBUS. — Pagninus, *satura te panibus: saturare*, id est saturaberis. Sepe enim apud Hebræos imperativus ponitur pro futuro, ut *Psalm.* xxxviii: « Accedite ad eum, et illuminamini, » id est illuminabimini. Pro ne te egestas opprimat, hebraice est כן תרשן pen tiwares, id est, ne hereditate priveris, ne depaupereris. Radix enim ראש significat hereditare et possidere, sed in *niphal* est contrarie significationis, et significat hereditate depelli ac depauperari, cum quis ex Croeso fit, non Cyrus, sed Iru et Iro pauperior. Est metalepsis; id est somno enim intelligitur desidia, ex desidia otium, ex otio laboris fuga, que parit egestatem. Vice versa, ex aperture oculorum intelligitur vigilia, ex vigilia surrectio, ex surrectione labor, qui parit satietatem, id est rerum abundantiam. Hæc enim instar catene connex. sunt, unumque alteri velut anulus annulo inseritur et innectitur, ut ex uno cætera inferas et intelligas.

Aben-Ezra hunc versum necit precedenti, q. d. Aures ad institutionem auscultandam, oculi vero ad ea contemplanda, quibus corrigimur, procreati sunt a Deo; quamobrem ne diligas somnum, oculi enim non nisi ad somnum statis horis capessendum sunt effecti, cum postea penetrandis ac arripiendis disciplinæ institutis vacare debeant. Redi ad vetandam socordiam; hujus enim comes, imo parens est somnus, vel potius dilectio et amor somni. Somnus enim naturalis est, et nature debitus; et amor somni fere vitiosus est, quia nimis Dormire, inquit Cajetanus, necessitatis est; sed diligere dormitationem voluntatis est ac pigritie, et hic affectus longiore efficit somnum quam opus sit. Qui enim amat dormire, pergit dormire in multam lucem, nec exurgit, sed somno indulget, donec torpori suo satisfaciat, juxta illud S. Dominici Lorcati: « Somnus somnum adescat, vigillas vigilie pariat. » Sensus ergo est, q. d. Noli diligere somnum, nec ei ad pigri corporis libitum indulgeto, ut licet et tempus labori destinatum otando et dormitando transigas, ne ex otio in egestatem incidas. Illic te opprimat, et fame emaciari, imo mori cogat; quare aperi oculos tuos, expergiscere, somnum excute, labora ut victum tibi pares, ac saturare panibus, id est abundes omni re ad victum ne-

cessaria vel opportuna; panis enim Hebræis quælibet cibum significat.

Mystice, q. d. Exute somnum desidie ac concupiscentie, ac bonis operibus te dede, ut victum spirituum tibi comparas, quo vivas in omnem æternitatem. Victus hic est Eucharistia et S. Scriptura in presenti vita, ac gloria et felicitas perpetua in futura. Ita Beda: « Noli, a't, diligere somnum peccati et inertie, de quo Apostolus ait: Hora est jam nos de somno surgere, ne te, si non bene vigilare noveris, egestas opprimat in futuro: illa scilicet gravis imago egestas, ubi nec sillam aque unam sititans invenire queas, nec oleum existinetis lampadibus infundere. Aperi oculos tui cordis ad vigilias sanctas, ac saturitatem tibi gaudiorum celestium bene vivendo conquire. »

Septuaginta alio abeunt, vertunt enim, noli digere detrahere, ne extollaris; aperi oculos tuos, et implere panibus. Quod aliqui explicant de furto, quod comes; imo filia est somni, otii et desidie, q. d. Noli otioso detrahere et furari res et opes proximorum, ne extollaris in patibulum, et suspendaris. Verum pro detrahere græce est *καταβάλλω*, quod significat detrahere non opibus, sed fame obloqui, debilitare, criminari. Igitur hebraicum *סענה scena*, quod proprie somnum significat, a radice *סן inscen*, id est dormivit. Septuaginta vertunt *detractionem*, a radice *סענה scena*, id est mutavit, alteravit, id est detrahit fame. DetraCTOR enim solet res aliter narrare quam gestæ sint, itaque eas mutare et alterare in pejus, imo fingere et mentiri. Unde cap. xvii, vers. 9, dicitur: « Qui celat delictum, querit amicitias; qui altero sermone repetit (hebraice *סענה scena*, id est *mutat*), separat foderatos. » Noli ergo detrahere et obloqui proximo, ne extollaris, id est, noli alterum criminando deprimere, ut te extollas. Radix enim detractionis est superbia, qua quis ut se extollat, alium sibi æqualem vel æmulum vituperando deprimit. Unde S. Hieronymus, vel potius Paulinus ad *Celantium*: « Nulli unquam, ait, omnino detrahas, nec aliorum vituperatione te laudabiliorum videri velis; magis tuam vitam exornare disce, quam aliequam carpere. » Adde etiam Hieronymum in epist. ad *Rusticum*: « Vilium satis hominum est, et suam laudem querentiam, alios viles facere; quia alterius vituperatione se laudari putant. Et cum suo merito placere non possunt, placere volunt in comparatione malorum. »

Pro ne extollaris græce est *μὴ ἐξέβης*, quod Complutenses et Regia Biblia vertunt, ne pereas; Cyprianus, lib. III *Testimon.*, ne extollaris; licet nonnulli codices habeant, ne eradiceis. Verum licet Septuaginta versionem, puta detractioni fame, non satis respondet id quod addit: « Aperi oculos tuos, et saturare panibus; » ac hebraicum *סענה scena* semper alibi somnum significat, non detractionem; quare Vulgata versio, ut aptior et verior, anteferenda est.

44. MALUM EST, MALUM EST, DICIT OMNIS EMPITOR:

ET CUM RECESSERIT, TUNC GLORIOBITUR. — Hebraice *וְכִי יִתְחַלֵּל* *ithallel*, id est laudat se et factat, quod rem pretiosam vili ement. Pro malum hebraice est *רַע ra*, pro quo Chaltheus alibi punet: leges *רַע ra*, id est socius, verit, *socius ad sectionem dicit quod emat*, et tunc gloriatur et præditur; Hebraice est, malum, malum, dicit emptor, et obiens sibi laudabit se. Redundat more Hebraico *et sibi*, q. d. Cum rem emit, illam habet in honore et pretio. Aut *et sibi* emphasim habet, q. d. Cum recesserit, sibi rem vili emptam vindicans, tunc gloriatur. Id enim pot apostroposin intelligi patet ex sensu et mente sententie. Quidam vertunt, cum vero amiserit, tunc laudat. Res enim, cum possidentur, vilesunt; cum vero amittuntur, habentur in pretio et anxie requiruntur. Hic est hominis genus. Unde R. Levi: « Longe dissimilis, ait, est possessio sapientie ab aliarum rerum possessione: cum enim ea tera argenti pretio æstimatur, ea ab emptore deprimuntur, et vitii insimulantur, præloque paria negantur quod venditor exigit; postquam autem hic discesserit, merces dilaudat, sequæ eas non emisse dolet, atque idem vilis videtur quæ obtineret, et optima quibus careat. Secus vero proprus contingit in sapientia comparanda: nec enim eam quis sibi utilem arbitratur, nisi cum illam sit adeptus. »

Jam primo, Baynus hæc refert ad labores, ærumas et pericula, que subeunt mercatores, ut discescant, q. d. Multa mala, id est multas molestias, curas et dolores subeant mercatores, ut merces et opes comparent; at ubi eas comparant, gaudent et gloriuntur. Unde illud Horatii:

Impiger extremos curri mercator ad Indos,
Per mare pauperem fugiens, per saxa, per ignes.

Hinc mystice Salomus, et ex eo Glossa: « Qui æterna, ait, premia desiderat, malum est, malum est, dicit; quia in presenti debet sustinere, ut cum recesserit de mundo, gloriatur, perspicens quia non sunt condigne passiones hujus temporis ad futuram gloriam, que revelabitur in nobis. » Accinit etiam Hugo Cardinalis qui non tam ad laborum tolerantiam, quam ad penitentiam hanc gnomen refert. Mystice, inquit, exponitur de eo qui nummo pretium habet merces emit cælestes; malum est, dicit, id est nimis carum, nimis molestum penitare, et cum emptor, id est penitens recesserit a foro penitentie in domum celestis patrie, tunc sane gloriabitur, quia bonum forum habuit. Adde etiam merces cælestes non tam ideo caræ videntur, quia multis constant laboribus, quam ex eo, quia nondum explicatæ sunt.

Hæc accedit expositio R. Salomonis: « Qui sacra legis, ait, cognitione dilata per ærumarum famisque flagella, illud sæpe queritur, et heu calamitab ob hunc cruciatum et angustiam; verum ubi sapientia cumulatibit, labores, quibus functus est, sibi gloriosus prædicabit. »

Secundo, idem Baynus: Exemplo mercatorum,